

Genus och normkritiska perspektiv på undervisning och studiemiljö

Slutrapport av SLU:s jämställdhetsprojekt 2010-2013.

Delegationen för jämställdhet i högskolan (U 2009:1)

Stina Powell

2013

Referera gärna till rapporten på följande sätt:

Powell, S. (2013), Genus och normkritiska perspektiv på undervisning och studiemiljö. Slutrapport till delegationen för jämställdhet i högskolan. Delegationen för jämställdhet i högskolan (U 2009:1). Sveriges lantbruksuniversitet.

Tryckår: 2013

Kontaktperson
Stina.Powell@slu.se
www.slu.se/mk

Innehåll

Förord.....	1
Sammanfattning	2
Summary	3
Inledning: Sveriges lantbruksuniversitet, genus och jämställdhet	4
Syfte och mål	6
Projektets metod.....	6
Projektets problemställning	7
Projektets aktiviteter	8
Genus och normkritisk pedagogik- högskolepedagogisk kurs för undervisande personal	8
Genusperspektiv på kommunikation.....	11
Workshop om genus och medier/kommunikation, 4 maj 2011	12
Kommunikationsworkshop med Gunilla Jarlbro. ”Genusglasögon och järnkoll på genus”, 28 september 2011 i Uppsala	13
Mediaträning för kvinnliga forskare , 27 mars 2012.....	14
Analys av projektet – forskningsstudien.....	15
Resultat från projektet.....	21
Avslutande workshop 28 mars 2012.....	22
Sammanfattningsvis	23
Referenslista.....	24
Appendix 1	26

Förord

Det behövs ett långsiktigt arbete för att öka jämställdhet och genuskompetens på SLU. Varför? Det finns många skäl till det, bl.a. för att flera av våra utbildningar i princip bara rekryterar studenter av ett kön och har en lika skev könsfördelning bland lärarna. Vi tappar nästan halva rekryteringsbasen och olika perspektiv missas i undervisningen. Men hur kan då ett tidsbegränsat projekt som "Ett jämställt SLU" bidra långsiktigt? Jo, studenter kommer och går, men lärarkåren består... Projektet har riktat sig till kommunikatörer och lärare, vilket är en lysande ide'. Kompetenta kommunikatörer kan bidra till att långsiktigt förändra bilden av universitetet och utbildningarna. Lärares medvetenhet om genus, ifrågasättande av normer och utveckling av sin pedagogiska praktik ger grunden för en förändrad attityd hos studenter och i förlängningen även inom sektorerna där studenterna kommer att ha sin arbetsmarknad. Nu gäller det att hålla engagemanget uppe så att fler lärare går de genuspedagogiska kurser som erbjuds som en uppföljning av projektet.

Lena Andersson-Eklund

Vicerektor för utbildning

Sammanfattning

Sveriges lantbruksuniversitet, SLU, sökte och fick 2010 medel från Delegationen för jämställdhet i högskolan för projektet Ett jämställt SLU. Syftet med projektet var att skapa en långsiktighet i jämställdhetsarbetet med speciellt fokus på miljön för studenterna ur ett genusperspektiv. Projektet organiserades som ett aktionsforskningsprojekt där planeringen av projektet inbegrep studenter och lärare, universitetskommittéer och arbetsgrupper. Genom intervjuer, fokusgrupper, enkäter samt många möten frammejslades ett projekt som mötte behoven på SLU. Resultatet blev en kurs i normkritisk pedagogik för lärare samt en satsning på genus och normkritik för SLU:s kommunikatörer. Utöver detta ingår en forskningsstudie i projektet. Forskningen har som övergripande frågeställning haft ”Vad händer när man introducerar genus och normkritisk pedagogik på ett huvudsakligen naturvetenskapligt universitet?” och har följt projektet utifrån syftet att dels kritiskt analysera vad som sker men också hur man kan utveckla sätt att arbeta med genus, jämställdhet och normkritik i framtiden.

Summary

In 2010 the Swedish University of Agricultural Sciences was awarded funding from the Delegation for Gender Equality in Higher Education. The result was the project A Gender Equal SLU. The aim with the project was to initiate a long term approach to gender equality with a specific focus on the study environment from a gender perspective.

The project was based in action research methodology where the planning of the project included students and teachers, university committees and working groups. Through interviews, focus group interviews, surveys and many meetings a project took form which related to the specific context at SLU. The result was a course in gender and norm critical pedagogy for university teachers and a series of workshops for the communicators at SLU in gender and norm critical perspectives. In addition to this there were also a research study following the project. The main question for the research project was “What happens when gender and norm critical perspectives is introduced in a mainly natural science university?” The aim was to critically analyze the process but also to develop ways in which universities can work with gender, gender equality and norm critical perspectives in the future.

Inledning: Sveriges lantbruksuniversitet, genus och jämställdhet

Sveriges lantbruksuniversitet, SLU arbetar framför allt inom de naturvetenskapliga och gröna sektorerna. Det samhällsvetenskapliga perspektivet anses allt viktigare i naturresurshanteringen, men det dominerande perspektivet är ändå fortfarande det naturvetenskapliga. I den här miljön kan genusperspektiv uppfattas som svåra att integrera och jämställdhetsfrågor kan ha svårt att få fäste och prioriteras inom organisationen (Se till exempel studien ”Jämställda fakulteter” 2012¹). I ett antal intervjuer och enkäter som inledde det här projektet uttryckte flera personer sig frågande inför relevansen av att utveckla kunskapen om genus på SLU. Men det uttrycktes också erfarenheter kring hur genus spelar roll i klassrummet och i hur universitetets personal bemöter studenterna. Dessa erfarenheter och utmaningar utgjorde också grunden för de aktiviteter som hölls vid SLU under åren 2010-12.

Projektet Ett jämställt SLU finansierades av Delegationen för jämställdhet i högskolan (DJ) år 2010 med 1,8 miljoner kronor. Syftet med projektet var att starta ett långsiktigt jämställdhetsarbete vid SLU. Projektet var indelat i tre områden; 1) en högskolepedagogisk kurs för lärare och annan undervisande personal vid SLU i genus och normkritisk pedagogik, 2) en forskningsstudie som följer den pedagogiska delen av projektet och dess utveckling samt 3) insatser för att förbättra kommunikationen med studenter med avseende på genus och jämställdhet i, bland annat, rekryteringssammanhang.

En projektledare organiserade arbetet med hjälp av en operativ grupp bestående av en utbildningsledare och pedagog vid SLU och två genusforskare vid Centrum för

genusvetenskap, Uppsala universitet. Utöver den operativa gruppen fanns en referensgrupp bestående av lärar- och studentrepresentanter, prorektor med ansvar för utbildning samt chefen för Student och utbildningsservice.

En del av projektet bestod av en kurs för lärare i genus och normkritisk pedagogik. Att sätta på sig genusglasögon och titta på det man arbetar med till vardags kan vara utmanande. Man upptäcker sådant man inte tänkt på förut och det sätter igång en process av upptäckter, utmaningar och möjligheter. Den här processen är just precis den vi ville nå och diskutera i kursen. SLU, liksom de flesta andra universitet har utmaningar inom området jämställdhet. SLU har en obalans vad gäller kön på flera utbildningar, de har endast 22 procent kvinnliga professorer medan kvinnor dominerar både i grundutbildningen och i forskarutbildningen. SLU är ett forskningstungt universitet som forskar och utbildar om och tillsammans med de gröna näringarna och mycket av det vi arbetar med handlar om miljöaspekter, hur kan vi få fram biobränslen som kan ersätta de fossila? Hur kan lantbruket minska sina utsläpp? Hur kan Östersjöns vatten bli renare? Alla dessa frågor har stark samhällsrelevans och en utgångspunkt är att inget kommer att hända om inte människor diskuterar, samordnar, samarbetar, beslutar och agerar kring miljöfrågorna. Detta har viktiga genusaspekter, för vilka går de olika utbildningarna? Vem får vara med och ta viktiga beslut? Vem får forska fram nya idéer? Vad forskas det om och varför? Genom att diskutera frågor som dessa öppnas nya tankar upp om vem som är SLU:s forskare, studenter och beslutsfattare.

Syfte och mål

Syftet är med projektet var att lägga grunden för ett långsiktigt jämställdhetsarbete med ambition att nå SLU: s utbildningsverksamhet som helhet. Projektet hade satt upp följande mål:

- SLU:s lärare ska ha goda kunskaper i genus- och jämställdhetsfrågor och ska kunna omsätta denna kunskap i en könsmedveten pedagogik.
- SLU:s undervisning och studiemiljö skall vara inkluderande och jämställd. Studenterna ska vara så väl rustade för arbetslivet att de kan medverka till att arbeta för jämställdhet på sina kommande arbetsplatser.
- SLU: s informatörer, studentinformatörer och studievägledare ska ha goda kunskaper i genus- och jämställdhetsfrågor för att kunna möta SLU: s framtida studenter på ett sätt som avspeglar denna kunskap.
- Genom forskningsstudien ska SLU: s medvetenhet om kunskapsutveckling och metoder för genus- och jämställdhetsarbete inom utbildningarna växa.

Projektets metod

Målen med projektet nämner ökad kunskap och möjlighet att omsätta kunskapen i daglig praktik. Frågan blir då vilken typ av kunskap som behövs på SLU och vilka erfarenheter lärare och studenter har i relation till jämställdhet och genusperspektiv på den forskning och undervisning som bedrivs på universitetet. För att göra projektet relevant för den specifika kontexten genomfördes tre fokusgrupper och två enkäter med studenter och lärare. Vi träffade fyra programkommittéer för att pre-

sentera och diskutera projektet och dess innehåll. Utöver det träffade vi Lika villkorskommittén samt Grundutbildningsnämnden under projektets gång.

Referensgruppens möten var viktiga dels för att förankra projektet med viktiga nyckelpersoner på universitetet men även här för att arbeta fram projektets innehåll anpassat till SLU. Under planeringen växte en bild fram av vad som uppfattades som problematiskt och behövde förändras.

Projektets problemställning

Vad behövde då förändras på SLU? Utifrån en tidigare rapport (Powell 2008) samt intervjuer och fokusgruppsintervjuer, enkäter och möten som den intensiva planeringsfasen innehöll framkom att universitetets jämställdhetsmål inte var nådda. Kvinnor och män har inte samma förutsättningar att göra karriär och studenterna rapporterar fortfarande om särbehandling på grund av kön. Näringsens behov av kunskapsutveckling måste tillgodoses och inom området genusperspektiv på forskning och utbildning och när det gäller jämställdhet inom sektorerna är målen långt ifrån nådda. Dessutom råder det en stor obalans mellan könen vid många av SLU:s utbildningar och flera av programmen på SLU har högt sökandetryck och långa studier. Studenterna rapporterar dessutom om diskriminering och särbehandling på grund av kön.

Projektets aktiviteter

Som tidigare nämnts bestod projektet av tre delar. De delarna var en högskolepedagogisk kurs för lärare och annan undervisande personal i genus och normkritisk pedagogik, workshops för kommunikatörer och studentinformatörer i att göra informations och kommunikationsverksamheten, särskilt rekryteringen, genusmedveten samt en forskningsstudie som följde projektet. Genomförandet av de olika delarna av projektet presenteras i det som följer.

Genus och normkritisk pedagogik- högskolepedagogisk kurs för undervisande personal

Under åren har SLU på olika sätt (Powell 2008², studentenkäter från fakulteterna) sett att det finns ett behov av att utveckla genusperspektivet inom pedagogiken på universitetet för att skapa möjligheter för studenter att utvecklas på lika villkor inom utbildningarna. Att fokusera på lärarnas utveckling i genus och normkritisk pedagogik möjliggör en förändring av den dagliga praktiken i relation till studenterna. Under 2011-2012 genomfördes tre kurser, två i Uppsala fyra onsdagseftermiddagar vardera samt en intensivkurs där lärare från samtliga SLU: s orter var inbjudna. Totalt har 55 lärare deltagit.

Innehållet i kurserna utformades efter den aktionsforskningsprocess som beskrivits där många olika aktörer på universitet var involverade. Utifrån den processen identifierades fyra områden som sedan utgjort teman för kursen:

- 1) genusmedveten pedagogik (föreläsare Fredrik Bondestam, KI och Uppsala universitet)
- 2) normkritisk pedagogik (Renita Sörensdotter, Stockholms universitet)
- 3) klassrummets dynamik (Tomas Grysell, Uppsala universitet)
- 4) genusperspektiv på naturvetenskap (Malin Ah-King, Uppsala universitet)

Det första tillfället var en introduktion till vad vi menar när vi talar om genus, jämställdhet och genusmedveten pedagogik. Fredrik Bodestam diskuterade varför genus spelar roll på universitet, både för organisationen och för pedagogiken. Han visade hur genusmedveten pedagogik belyser hur relationer mellan människor i klassrummet färgas av föreställningar om kvinnor och män och hur dessa föreställningar i sin tur kan bidra till ojämställdhet. Denna introducerande eftermiddag inkluderade också en övning där deltagarna fick diskutera hur genus kan vara relevant i lärarnas dagliga praktik, både i relation till disciplinerna men främst i relation till pedagogiken.

Tillfälle två introducerade normkritisk pedagogik. Renita Sörensdotter visade hur normer spelar roll för att samhället i stort, hur normer är nödvändiga för att människor ska kunna leva tillsammans, men hur normer också exkluderar och hur svårt, men viktigt, det är att få syn på sina egna normer. Hon menade att man kan använda sig av normkritik för att provocera och utmana normer för att skapa förändring. Deltagarna fick göra några övningar för att belysa sina egna föreställningar om sig själva med syfte att diskutera vad som sker om man inte passar in i samhällets norm. Hon menade att det är viktigt att ställa frågorna vem tjänar på att upprätthålla normer och vilka underordnas, samt på vilka sätt vi kan utöva motstånd för att försöka förändra och förskjuta normer och kategoriernas innebörd.

Tredje tillfället hade fokus på klassrummets dynamik och utgick från Forumteater som form och leddes av Tomas Grysell. Efter en inledande introduktion till hur pedagogik har sett ut fram till nu, hur det rum vi använder oss av för undervisning ofta är kontraproduktivt till form och funktion, fick deltagarna förbereda och spela upp en forumteater. Syftet med tillfället var att prova på nya roller, att öva sig i att lösa situationer som uppfattas som besvärliga på olika sätt och att tillsammans diskutera hur man skulle kunna hantera en liknande situation om den uppstod i verkligheten.

Fjärde tillfället leddes av Malin Ah-King och fokuserade på genusperspektiv inom naturvetenskapen. Hon visade att forskning i evolutionsbiologi på olika sätt präglas av normer och föreställningar om genus/kön. Ett exempel var att forskarna länge antagit att det var honorna hos jättesimskinnbaggarna som bar äggen på sina ryggar, medan det i själva verket var hanarna som vårdar äggen, tvärt emot de då rådande föreställningarna om hanligt och honligt beteende. I föreläsningen ingick genusperspektiv på vilka forskningsfrågor vi ställer, vilka metoder vi använder, hur vi analyserar och presenterar våra resultat och hur detta kan få konsekvenser för forskningens resultat.

Utöver obligatorisk närvaro vid kurstillfällena har deltagarna på kursen haft tre inlämningsuppgifter. Den första uppgiften var att resonera om genusperspektiv på sin egen undervisning, den andra var att diskutera genusperspektiv på sitt ämne och den tredje och avslutande uppgiften var att arbeta fram en handlingsplan för hur lärarna tänker sig att fortsätta att arbeta med dessa frågor efter kursens slut. Utöver föreläsningar och uppgifter ingick också litteratur kopplat till varje kursmoment.

Kursvärderingarna har varit positiva både vad gäller innehåll och sättet som kursmomenten genomfördes på. Detta framgick även i den workshop som hölls den 28

mars med bland andra kursdeltagare, projektgruppen, prorektor och en studentrepresentant från SUS. Workshopen presenteras längre fram i rapporten.

Genusperspektiv på kommunikation

Bemötande av studenter, framtida och nuvarande, på ett genusmedvetet och normkritiskt sätt, både i reella möten men också i material och presentationer av universitetet är viktigt för att dels få studenter att känna sig välkomna, men också för att bryta stereotypa utbildningsval. Hur porträtteras veterinären? Biologen? Djursjukskötaren? Skogsmästaren? Och vad får det för konsekvenser för de utbildningsval studenterna gör?

Att bryta stereotypa utbildningsval är svårt, och många gånger görs valen tidigare än när det är dags att söka till universitet. Universitetet är ålagda att arbeta med breddad rekrytering för att öka antalet studenter av underrepresenterat kön, från olika socioekonomiska grupper i samhället och med annan bakgrund än svensk. I det här projektet valde SLU att arbeta med bild, text på webb och informationsmaterial och bemötande på mässor, öppet hus och informationstillfällen av annat slag. Det hölls tre aktiviteter, två workshops där kommunikation mot studenterna var fokus och en tredje som vände sig till kvinnliga forskare och kommunikation med medier. Nedan följer en presentation av dessa tre tillfällen.

Workshop om genus och medier/kommunikation, 4 maj 2011

Studentinformatörer och personal på kommunikationsavdelningen samlades till en workshop på Uppsala Konsert och Kongress i maj 2011. Inbjudna föreläsare var Gunilla Jarlbro och Renita Sörensdotter. Dagen erbjöd nya perspektiv på genus och jämställdhet i medier, en ”hands-on” övning för att analysera SLU: s eget informationsmaterial och avslutades med en föreläsning om normkritisk pedagogik.

Under dagen framkom förslag på hur SLU kunde arbeta vidare med de nya perspektiven, några förslag var

- ▲ att införa en normkritisk lathund för lärare och kommunikatörer
- ▲ att undersöka bakgrunder till sned könsfördelning av studenter för att lära hur man bäst kan arbeta för breddad rekrytering
- ▲ att granska informationsmaterial ur ett genus och normkritiskt perspektiv
- ▲ att regelbundet diskutera genus och normkritik i t ex återkommande workshops som tar upp olika teman såsom bemötande av studenter.

Gunilla Jarlbro inledde sin föreläsning med en metafor för att illustrera hur genus är något vi socialt konstruerar. Hon menade att vi skulle bli förvånade om vi fick middagsmat till frukost eftersom vad vi äter till frukost är något vi bestämt oss för, och att vi på likande sätt bestämmer oss för hur kvinnor och män ska bete sig. Gunilla gick vidare till en praktisk övning där deltagarna fick analysera medtaget informationsmaterial från SLU.

Det föregående årets (2010) utbildningskatalog hade en studentbild med citat för varje utbildning. Gunilla påpekade att citaten från kvinnliga studenter handlade om

att de "älskar växter" eller "tycker om djur", medan de manliga studenterna skulle "engagera sig i samhällsproblem" eller "rädda världen". Dessa citat följer stereotypa föreställningar om kvinnor och män, kvinnor hör till den "lilla världen" och män till det "stora" samhället. Gunilla ifrågasatte inte att studenterna verkligen hade sagt detta, utan ville snarare visa att SLU kan arbeta journalistiskt och framhäva det man vill berätta om de olika utbildningarna för att utmana stereotypa föreställningar om vem som är landskapsarkitekt, veterinär eller jägmästare. Vilka alternativa berättelser finns det än de som tillhör normen?

Renita Sörensdotters föreläsning om normkritisk pedagogik handlade om hur vi själva är del av att skapa normer och vad som händer när de bryts. Förtryck på kön, sexualitet, funktionshinder, klass, etnicitet etc. samverkar. Det är viktigt med självreflektion och att lära av misstag. SLU kan använda normkritiska perspektiv för att reflektera över vilka normer som stärks respektive utmanas genom kommunikationsmaterial och möten.

Kommunikationsworkshop med Gunilla Jarlbro. "Genusglasögon och järnkoll på genus", 28 september 2011 i Uppsala

Gunilla Jarlbro bjöds in igen till SLU för att denna gång möta fler av SLU:s anställda. Den här gången utbildade hon SLU:s kommunikatörsnätverk i konsten att undvika omedvetna könsstereotyper i informations- och rekryteringsmaterial. Föreläsningen och diskussionen samlade cirka 35 av SLU:s kommunikatörer från Ullnäs, Umeå, Alnarp, Skinnskatteberg och Lysekil. Föreläsningen var avsedd bland annat dem som arbetar med studentrekrytering, men även för de kommunikatörer som har ansvar för andra sakområden, miljökommunikation, ArtDatabanken et

cetera. Föredrag och diskussion kretsade kring omedvetna könsstereotyper i bland annat media och hur man kan arbeta för att avslöja och undvika detta. Utbildningsavsnittet för alla SLU anställda informatörer/kommunikatörer var en uppföljning, och en följd av det utbildningspass som införts för studentinformatörerna som marknadsför SLU:s utbildningsutbud.

Mediaträning för kvinnliga forskare , 27 mars 2012

Den tredje aktiviteten som hölls i relation till kommunikationsarbetet på SLU var en mediaträning för kvinnliga forskare. Frågan som ställdes var vem ses som expert och varför är endast 25% av de som intervjuas i medierna kvinnor?

Föreläsarna från Gullers grupp, bestående av erfarna journalister, menade att journalister söker kvinnliga experter i samma utsträckning som manliga, men att kvinnor tenderar att tacka nej i mycket högre utsträckning än män. På seminariet uttalade också en representant från SLU hur han inte alls gick efter kön när han sökte personer som skulle representera SLU utåt på olika sätt, utan ”bara gick på de han kände till”. Här blottar sig en typisk genusfråga; vem känner man då till, och varför? Vem är expert och värd att fråga, och vilken roll spelar journalisterna i representationen av kön i media?

Att hålla en aktivitet som endast vände sig till kvinnliga forskare på det här viset diskuterades av referensgruppen inför seminariet. Nackdelen sågs som att man uttrycker att kvinnliga forskare är bristfälliga och måste utbildas för att vara värda att intervjuas, men fördelen sågs som att ge forskare som är duktiga inom sina ämnen som på olika sätt främjar SLU: s forskning och utbildning, en morot och extra motivation genom att erbjuda en högkvalitativ fortbildning.

Fokus var på att lära sig generella tips och trix i en intervjusituation samt att och att ges praktisk möjlighet att få prova på intervjusituationer med professionella journalister. Förmiddagen hade formen av en föreläsning där media, intervjuer och de intervjuades situation togs upp var öppen för alla intresserade och där deltog 35 personer.

På eftermiddagen hade en mindre grupp kvinnliga forskare handplockats av respektive fakultet. 10 personer deltog från fyra orter på universitetet. Varje deltagare intervjuades i två situationer och resultatet diskuterades sedan i grupp.

Analys av projektet – forskningsstudien

Kopplat till DJ-projektet är ett doktorandprojekt med projektledare Stina Powell som forskarstuderande. Doktorandprojektet är samfinansierat av SLU, enheten för miljökommunikation, Uppsala universitet, Centrum för genusvetenskap samt med medel från DJ-projektet. Syftet med forskningsprojektet är att kritiskt granska vad som sker när man introducerar genus och normkritisk pedagogik för lärare som mestadels arbetar med naturvetenskaplig undervisning och forskning. Vilka möjligheter och utmaningar möts man av och vad kan vi lära oss för framtiden av den här typen av projekt?

Utöver Stina Powell är Kim Wickman (SLU, Umeå samt Umeå universitet), Malin Ah-King och Anita Hussenius (Uppsala universitet, Centrum för genusforskning), Seema Arora Jonsson och Hans Peter Hansen (SLU) involverade i forskningsstudien som handledare och medförfattare på artiklarna.

Forskningsstudien var en viktig del av projektets bärighet och långsiktighet. Genom att reflektera över processen kan lärdomar dras som också är relevanta för andra lärosäten.

Forskningen fokuserar främst på projektets delmoment i genus och normkritisk pedagogik för lärare. Genom deltagande observationer under samtliga kursmoment, möten och informationstillfällen, intervjuer, fokusgruppsintervjuer och enkäter har ett betydande empiriskt material samlats in för att svara på frågan: *Vad sker när genus och normkritiska perspektiv på undervisning introduceras på ett huvudsakligen naturvetenskapligt universitet?*

Hittills har två vetenskapliga artiklar skrivits med projektledare Stina Powell och kursansvarig Malin Ah-King som författare. Den första artikeln publiceras i *International Journal for Gender and Technology*. Den andra artikeln är insänd till NORA under 2013. Ytterligare två akademiska artiklar med projektet som empiriskt material kommer att publiceras, efter projekttidens slut och som del av doktordstudien.

Forskning har visat att universiteten bär på hierarkiska strukturer som främjar män (Harding 1991, Husu 2001, Keller 1995, Potter 2006). Män blir professorer i högre utsträckning än kvinnor, de avancerar fortare, de får mer forskningsmedel än kvinnliga forskare (HSV 2011). Rapporten *Hans Excellens* (2010) visade dessutom att meritokratin och idén om neutral bedömning av forskningens värde och relevans, också är starkt färgad av genusstrukturer. Husu (2001) har visat att det inte bara är det explicita, det synliga, som bestämmer vem som gör en akademisk karriär, utan i lika hög grad det subtila, det som inte händer (att inte bli citerad, refererad till, inbjuden). En studie från Göteborgs universitet styrker detta ytterligare. I rapporten visar författarna hur föreställningar om hur kvinnor och män

är, och föreställningar om vad de vill påverka hur deras karriär utvecklas (2012). Med den här bakgrunden av universitetet som organisation har vi använt oss av feministiska forskare med inriktning på organisation och motstånd mot dels jämställdhetsinterventioner, genus-bias i akademien, mot genusperspektiv inom forskning och utbildning för att analysera det empiriska material som projektet Ett jämställt SLU utgör. Nedan presenteras en kortfattad svensk sammanfattning av de båda artiklarna.

Powell, S. & Ah-King M (2013) A case study of integrating gender perspectives in teaching and in subject content at a natural science university in Sweden. *International Journal of Gender and Technology*.

Sammanfattning på svenska

Den här artikeln presenterar ett projekt som hade som mål att introducera genus och normkritisk pedagogik i undervisningen på ett naturvetenskapligt universitet. Syftet var att skapa nya sätt att arbeta för en jämställd undervisning genom att ge en kurs för undervisande personal. Vi beskriver metodologin, hur vi förberedde kursen så att den skulle bli relevant för lärarna och för att nå de förändringar som hade satts upp som projektets mål. Vi diskuterar resultaten och möjligheterna för förändring.

Projektet hade en ansats som innebar att involvera lärare i att omsätta sin kunskap i normkritisk pedagogik i praktiken. Denna ansats mötte både engagemang och motstånd.

Styrkorna i ansatsen är främst kopplade till projektets struktur, organisation och genomförande. Aktionsforskning har visat sig att vara ett fruktbart sätt att skapa interaktion och engagemang då utgångspunkten är att involvera aktörer för att definiera problem/utmaningar samt medverka i att ta fram sätt att arbeta vidare med desamma. Genom de olika aktiviteterna fick vi insikt och kunskap om förställningar, tankar och erfarenheter från organisationen som sedan omsattes i praktiken genom de olika kursernas innehåll. Aktionsforskningen skapade diskursiva öppningar speciellt på nivån av lärare på SLU. En annan konklusion är att introducera genusperspektiv på naturvetenskapen öppnade för nya perspektiv som kan leda till förändringar för hur genusperspektiv inkluderas också i utbildningen i naturvetenskapliga ämnen. Före kursen var det många av deltagarna som var osäkra på om, och hur genus kunde vara relevant för deras egna naturvetenskapliga discipliner. Osäkerheten minskade i takt med att kunskapen om det ökade. En tredje öppning för förändring var introduktionen av normkritiska perspektiv på pedagogik och klassrummets dynamik. Normkritiska perspektiv synliggjorde och möjliggjorde för deltagarna att se och diskutera hur normer inkluderar och exkluderar och hur andra diskrimineringsgrunder än kön spelar roll i klassrummet.

Trots att vi ser att projektet har skapat diskussion och möjlighet till förändring i föreställningar och attityder, så finns där också svårigheter. Projektformen i sig själv är problematisk. I målbeskrivningen står att projektet ska "lägga grunden för ett långsiktigt jämställdhetsarbete på SLU. Korta projekt (som i detta fall 2,5 år) som är externt

finansierade i organisationer som inte har tillräcklig organisatorisk struktur för att ta till vara initiativet skapar inte en bra grogrund för långsiktighet. Det saknas drivkraft och organisatoriska möjligheter (i form av utbildad personal, budget etc.) för att driva frågorna vidare på ett integrerat sätt. Ledningen har under projektcykeln deltagit men avsaknaden av stöd för en fortsättning av att driva jämställdhetsfrågorna kan ha långsiktiga effekter på jämställdheten på universitetet.

Artikel nummer två "*Resistance and openings for change-reactions on a gender equality project*" fokuserar på det motstånd och stöd som projektet mött och analyserar detta utifrån feministisk forskning om organisationer.

Powell, S. & Ah-King M. Resistance and openings for change-Reactions on a gender equality project

Sammanfattning på svenska

Artikeln analyserar det motstånd och det stöd projektet har mött och fått i olika instanser, av olika aktörer och vid olika tidpunkter. Motståndet och stödet ingår i en komplex process som vi här analyserar utifrån kritisk teori och feministisk forskning om organisationer.

Sverige ligger i toppen på listan över världens mest jämställda länder (WHO) och därmed anses jämställdheten i stort sett vara uppnådd i Sverige idag. Få i det offentliga rummet

skulle opponera sig mot jämställdhet. Baksidan av det är att jämställdhet inte längre uppfattas som lika relevant (Magnusson et al 2008). Men, vad händer när ett genus och normkritiskt projekt introduceras på ett universitet?

Vi använder oss av begreppen diskursiva öppningar och olika kategorier av motstånd i artikeln och analysen visar att motståndet inte var statistiskt utan uppvisade ett mer komplext mönster där olika aktörer stödde och visade motstånd under olika faser av projektet. Projektet stötte ibland på motstånd där vi inte trodde att motstånd skulle uttryckas, medan projektet vid andra tillfällen fick stöd (diskursiva öppningar) där vi inte heller hade förväntat oss det. Vi tolkar motståndet och öppningarna som konsekvenser av universitetets struktur och kultur som möjliggör olika stort utrymme för manöver vid olika tillfällen.

Diskussionen avslutas med de öppningar (dvs. möjligheter) vi ser för att uppnå större jämställdhet och att integrera genus och normkritiska perspektiv på universitetet. Här är lärarna och deras relativa frihet i sin dagliga praktik nyckelpersoner. Men, de kan inte driva arbetet utan stöd från ledningen och utan finansiering och stöd i form av kunskapsutbyten och fortbildning. Vi ser outnyttjade möjligheter att engagera fler grupper i arbetet för ett mer jämställt universitet.

Resultat från projektet

Resultaten från ett projekt som detta som utgår från kvalitativa metoder och arbetsätt kan inte mätas i staplar och diagram. För hur vet man att attityder har förändrats och hur kan man mäta att en lärare eller informatör har blivit mer genusmedveten i sitt dagliga arbete? I stället för att försöka få fram kvantitativa siffror har vi valt att i forskningsstudien se på de öppningar och det motstånd som projektet har mött. Vi har analyserat det i de två vetenskapliga artiklar som bifogas rapporten.

De siffror vi kan redovisa är antalet personer som har medverkat i projektet på olika sätt och dessa siffror kan ge en indikation på vårt arbetssätt där vi har lagt stor vikt på förankring av projektet inom organisationen på olika sätt. 166 personer har på olika sätt aktivt deltagit i projektet³. De personer som vi träffat genom möten har vi inte räknat. Inte heller alla de som har svarat på enkäterna. Allt som allt kan vi konstatera att projektets synlighet på SLU har varit relativt stort. Vi har vid tre tillfällen också blivit omnämnda i personaltidningen Resurs samt vid ett flertal tillfällen lyfts fram på SLU: s interna webbplats.

---

³ De tre aktiviteter som rör kommunikation och rekrytering hade totalt runt 80 deltagare. Några personer deltog på både den första och den andra workshopen. Den tredje workshopen var för speciellt inbjudna kvinnliga forskare på eftermiddagen (10 stycken) medan förmiddagen var öppen för alla. Då deltog 25 personer.

Kurserna i genus och normkritisk pedagogik hade 55 deltagare på tre kurser. Antalet personer som deltagit i intervjuer (8) och fokusgrupper (11). Vi har besökt tre program kommittéer samt avdelningen för student och utbildningsservice. Vi har besökt universitetets ledningsgrupp. Vi har vid två tillfällen medverkat på ordförandekonferensen för lika villkor. Vi har vid tre tillfällen medverkat på Grundutbildningsnämnden. Tretton personer ingick i referensgruppen.

Avslutande workshop 28 mars 2012

Som avslutning av projektets fas med aktiviteter (trots att forskningsstudien fortfarande var i full gång) hölls en workshop där deltagare från kursen, representanter från Student och utbildningsservice, pro-rector med ansvar för utbildningen, genusforskare samt referensgruppen deltog. En utomstående person anlätades som facilitator och workshopen hölls som en Framtidsverkstad där visioner för SLU i relation till jämställdhet, normkritik och genus diskuteras. Bland de tankar som presenterades var bland annat:

- Om ledningen ger stöd och legitimitet till frågorna kan de inte tappas bort.
- Att knyta kursen/jämställdhet och genusfrågorna till SLU karriär också.
- Att skapa ett nätverk för de som gått kursen.
- Ge kursen riktad mot studierektorer
- Ge kursen för blandade grupper, studenter och lärare. SUS kan ta över paketet i samverkan med Uppsala universitet.
- Gör detta ganska snart så att vi inte förlorar momentum och det goda rykte kursen har.

I april 2012 lämnades projektet formellt över till SLU:s grundutbildningsråd (GUR).

Sammanfattningsvis

Under 2011-2013 har SLU arbetat intensivt med jämställdhets- och genusfrågor. Projektet Ett jämställt SLU har engagerat och nått ut till ett stort antal studenter och anställda. Samtidigt har under samma period relaskoperingsprojektet pågått i Umeå. Det projektet syftade till att skapa metoder som minskar andelen könsbundna val till jägmästar- respektive skogsmästarutbildningen, med fokus på både studenter och lärare. Kontakterna mellan projektledare har bestått i möten och samtal och lärare och personal från Umeå har deltagit i kursen i genus och normkritisk pedagogik. Utöver detta pågår ett samarbete mellan de två projektledarna för projektet, Stina Powell och Kim Wickman genom författandet av ytterligare två vetenskapliga artiklar med bas i det empiriska material som projekten utgör. Genom forskningsstudien har möjligheten till fördjupning och analys ökat och detta möjliggör att lära av misstag och identifiera möjligheter och svårigheter som inte bara gäller på SLU, utan som är aktuella även på andra svenska lärosäten.

I och med de två projekt som finansierats av DJ har SLU under de senaste två åren haft den största satsningen någonsin på genus och jämställdhetsfrågor på universitetet. Fler anställda vid SLU har kunskap, medvetenhet och insikter om hur och varför genus spelar roll. Utmaningen är nu för organisationen att utveckla den nya kunskapen och ta till vara de personer som deltagit i aktiviteterna och som kan medverka till ytterligare kunskapsspridning med målet att genus och jämställdhet ska vara en integrerad, självklar del av universitetets verksamhet. I universitetets strategi 2013-2016 uttrycks speciellt att genusmedveten pedagogik är en viktig satsning för universitetet.

Referenslista

Berg, C, Edén, S., Eimann, S., Peixoto, A., Silander, C., Turner, D. & Wyndhamn, A-K. (2012). *Jämställda fakulteter. En studie av arbetsfördelning och normer hos lärare och forskare vid två fakulteter vid Göteborgs universitet*. Göteborgs universitet.

Harding, S. (1991). *Whose science? Whose knowledge? Thinking from women's lives*. Ithaca: Cornell University Press.

Husu, L. (2001) *Sexism, support and survival in Academia. Academic Women and hidden discrimination in Finland*. University of Helsinki: Social Psychological Studies.

HSV (2011) *Forskarkarriär för både kvinnor och män? – statistisk uppföljning och kunskapsöversikt Utgiven av Högskoleverket 2011*. Högskoleverkets rapportserie 2011:6 R

Magnusson, E., Rönblom, M., Silius, H. (2008). *Critical studies of Gender Equalities. Nordic Dislocations, Dilemmas and Contradictions*. Göteborg: Makadam.

Powell, S. (2008). *På väg mot ett genusintegrerat SLU*. Rapport nr. 255-278. Uppsala, Sveriges lantbruksuniversitet.

Powell, S., Ah-King, M. (2013). A case study of integrating gender perspectives in teaching and subject content at a natural science university in Sweden. *In International Journal of Gender and Technology*. Vol 5. No 1.

Sandström, U., Wold, A., Jordansoson, B., Ohlsson, B. Smedberg, Å. (2010). *Hans Excellens: Om miljardsatsningarna på starka forskningsmiljöer*. Rapport från Delegationen för jämställdhet i högskolan.

Appendix 1

Ett jämställt SLU

Härmed söks 1 862 000 kr för att finansiera åtgärder för ett långsiktigt jämställdhetsarbete vid SLU. Ansökan är ett samarbete mellan två fakulteter vid SLU och Centrum för genusvetenskap vid Uppsala universitet.

Vi söker medel för att genomföra följande åtgärder:

- Utveckling av kunskapen i könsmedveten pedagogik hos lärare på Veterinärprogrammet, Agronomprogrammet - husdjur och Landskapsarkitektprogrammet.
- Utveckling av åtgärder för att utmana könsbundna utbildningsval med fokus på studiemiljö och en kunskapshöjande utbildning i genus och jämställdhet för studievägledare, studentinformatörer, informatörer vid fakulteter och berörda avdelningar som möter SLU:s blivande studenter.
- En mindre forskningsstudie av kunskapsutvecklingen inom projektet.

SLU:s jämställdhetsarbete kartlades 2008 (Powell). För att nå SLU:s jämställdhetsmål (SLU 2009) satsar universitetet nu på olika nivåer inom utbildningsorganisationen för ett långsiktigt strategiskt jämställdhets-

arbete. SLU:s forskning och utbildning står i nära relation till de gröna näringarnas behov av kunskapsutveckling. Genus och jämställdhetsfrågor är viktigt för såväl näringen som SLU. SLU vill genom projektet identifiera metoder som långsiktigt bidrar till jämställdhet mellan könen.

Vid många av SLU:s utbildningar råder en stor obalans mellan könen. Till exempel antogs 89 % kvinnor till Veterinärprogrammet hösten 2009; Agronomprogrammet - husdjur antog 100% kvinnor och Landskapsarkitektprogrammet 77 %. SLU strävar efter att långsiktigt bryta könsstereotypiska studieval eftersom dessa låser fast befintliga könsmonster i samhället (HSV 2005) och för att vi annars går miste om personer som skulle vara en stor resurs inom sitt yrke. Boschini skriver dessutom att "Den ekonomiska tillväxttakten skadas av att personer väljer att inte utbilda sig inom det ämne som de är mest lämpade för" (i SOU 2004:393).

De tre utbildningarna som omfattas av projektet har högt sökandetryck och studierna är långa och krävande. Det är därför viktigt att den studiesociala miljön är stödjande och trygg för både kvinnor och män och utrustar dem med kunskap och strategier för att kunna studera och göra karriär på lika villkor. Genom att utbilda lärare i könsmedveten pedagogik kan studiemiljön förbättras så att studenternas mångfald influerar ett

respektfullt bemötande av varandra och sättet på vilket undervisningen bedrivs. Detta projekt strävar efter att utveckla en sådan studiemiljö.

Syfte och mål

Syftet är med ansökan är att lägga grunden för ett långsiktigt jämställdhetsarbete med ambition att nå SLU: s utbildningsverksamhet som helhet.

Mål:

- SLU:s lärare ska ha goda kunskaper i genus- och jämställdhetsfrågor och ska kunna omsätta denna kunskap till en könsmedveten pedagogik.
- SLU:s undervisning och studiemiljö skall vara inkluderande och jämställd. Studenterna ska vara så väl rustade för arbetslivet att de kan medverka till att arbeta för jämställdhet på sina kommande arbetsplatser.
- SLU: s informatörer, studentinformatörer och studievägledare ska ha goda kunskaper i genus- och jämställdhetsfrågor för att kunna möta SLU: s framtida studenter på ett sätt som avspeglar denna kunskap.
- Genom forskningsstudien ska SLU: s medvetenhet om kunskapsutveckling och metoder för genus- och jämställdhetsarbete inom utbildningarna växa.

Genomförande

Genom en kunskapssatsning på könsmedveten pedagogik för lärare vill SLU skapa en studiemiljö där studenterna blir sedda och där mångfald präglar undervisningen till form och innehåll. Detta i sin tur ger en bättre studiemiljö för studenterna, något som är särskilt viktigt på de krävande utbildningar som ingår i projektet. Genom att lärarpersonal, informatörer och studievägledare ges kunskap om jämställdhetsfrågor kan SLU utvecklas som organisation, något som också ger återverkningar i studenternas framtida yrkesliv. I detta projekt har vi valt att knyta satsningar på rekrytering och genus/könsmedveten pedagogik till varandra, med studiemiljön som projektets gemensamma nämnare. Åtgärderna kommer i första skedet att riktas mot lärare, studenter och utbildningsledning inom Veterinärprogrammet, Agromprogrammet - husdjur och Landskapsarkitektprogrammet samt berörda informatörer och studievägledare.

- Lärare på de tre programmen ska tillsammans med studierektorer och ansvariga chefer erbjuds fortbildning i könsmedveten pedagogik i form av en workshopserie som inkluderar bl.a. föreläsningar, litteraturstudier, auskultationer och uppgifter för att utveckla konkreta planer för integrering

av könsmedveten pedagogik. Efter inledande fortbildning kommer det långsiktiga arbetet att upprätthållas av ett nätverk som träffas med jämna mellanrum.

- En fortbildning i genus- och jämställdhet på två dagar för studievägledare vid SLU, studentinformatörer, informatörer vid fakulteter och berörda avdelningar som arbetar med SLU:s besöksarbete (studiebesök, öppna hus) och uppsökande arbete (på mässor etc.). Denna fortbildning ger informatörerna möjlighet att reflektera över sättet de presenterar utbildningarna på ur ett genusperspektiv och ger möjlighet att utveckla informationsmetoderna med detta som bas.
- En mindre forskningsstudie knyts till projektet med syfte att analysera kunskapsutvecklingen samt utvärdera metoderna som används.

Anknytning till forskning och annan kunskap

Jämställdhetssatsningar är ett långsiktigt arbete och utvärderingar av tidigare projekt inom högskola och universitet kan ge oss indikationer på vilka insatser som fungerar bättre än andra (ex. SOU 2004:43, HSV 2005).

Könsbundna val till högskolan

Att förklara könssegregerade utbildningsval med teorier om rationella val eller socialiseringsteorier innebär två motsatta utgångspunkter för tolkning: Teorier om

rationella val grundar sig på en föreställning om att kvinnor och män har olika intressen som leder dem till att välja på ett visst sätt för maximerad avkastning (i form av lönenivå, i relation till livsprojekt etc.). Att i stället finna orsakerna till könssegregeringen i socialiseringsprocesserna innebär att fokus ligger på att individen formas av sin omgivning och de normer om manligt och kvinnligt som finns där och som vägleder unga människors val av utbildning (Olsson 2004:43, 339-359). Det har dock visat sig att teorier som dessa inte kan ge en fullständig förklaring (Olsson 2004:43,361). Forskning och utvärderingar av genomförda projekt visar att svårigheter att bryta kultur- och maktstrukturer verkar styra mer än studentens fria val (HSV 2008). Samtidigt som andelen kvinnor med högre utbildning dramatiskt ökar så består, och ökar, de könsbundna valen till gymnasieskola och högskola (Olsson 2004:43,361, Enström 2008:1).

Könsmedveten pedagogik

Könsmedveten pedagogik refererar till pedagogik där medvetenheten om hur kön och genus påverkar undervisningen får betydelse för kvalitén och bemötandet av studenterna (Bondestam 2006, DJ kartläggning 2009:37). Att ha ett genusperspektiv i undervisningen innebär t.ex. att läraren tar hänsyn till kvinnors såväl som mäns villkor i klassrummet och en förståelse för att akademien som institution är en traditionellt manlig hierarki som påverkar miljön studenter och lärare befinner sig i (Weiner & Berge, 2001). De kvantitativa aspekterna av könsmedveten pedagogik belyser antalet studenter och lärare av olika kön, hur fördelningen ser ut mellan manliga och kvinnliga litteraturreferenser, hur symboler och bilder används och vem som talar mest under diskussioner. Kvalitativa aspekter inbegriper t.ex. en medvetenhet om hur man som lärare talar om manligt och kvinnligt och hur man

inkluderar genus som en relevant aspekt i sin undervisning och vilka undervisningsmetoder som används (Karlson och Fogelberg Eriksson 2004:36).

Erfarenheter från tidigare jämställdhetssatsningar

Vinnovas rapport (2006:08) "Vad hände sen? Långsiktiga effekter av jämställdhetssatsningar under 1980- och 90-talen" konkluderar att det är mycket svårt att mäta effekten av jämställdhetssatsningar då det handlar om att förändra och utveckla struktur och organisation, något som tar tid och som dessutom kan mötas av tröghet i organisationen (Morhed i SOU 2010:7, 31).

Resultat av satsningar utifrån proposition

1992/93:169 med syfte att öka andelen kvinnor inom mansdominerade utbildningsområden, visar att insatser som riktade sig specifikt till unga kvinnor, såsom veckoslutskurser, informationsbroschyrer och rekryteringskampanjer inte fick de positiva resultat man hade förväntat sig (Wistedt, 2009:280). Insatser som dessa har en benägenhet att ytterligare cementera föreställningar om könsroller och bygger på en idé om att det skulle vara något grundläggande fel på vad unga kvinnor väljer och som kan rådås bot på med information (ibid). Framgångsrika projekt hade vissa likheter: många kvinnliga lärare, färre än 40 studenter i programmen, samarbetsinriktad pedagogik och problemorientering

(ibid:381). Studiemiljön var också mycket viktig liksom att bli accepterad i en jämlik miljö (ibid:382). En jämställd studiemiljö präglas av studenternas medverkan i planering och upplägg av undervisning, där deras egna erfarenheter synliggörs och där kontakten studenter emellan och mellan lärare och studenter präglas av respekt oberoende av kön, ålder eller social bakgrund (ibid). Det finns en stark koppling mellan studie- och arbetsmiljö och jämställdhet (Bondestam 2006, Berggrén mfl. 2007, Andersson 2007, Carstensen 2004, Vinnova 2008).

Samverkan

En viktig del i det här projektet är att bygga upp ett långsiktigt samarbete mellan SLU och Uppsala universitet, Centrum för genusvetenskap, speciellt excellensprogrammet GeNa. Centrum för genusvetenskap bidrar i planeringen av utbildningsinsatser, som seminarieledare och lärare och som handledare i dokumentation och utvärdering av projektet.

Inom SLU samarbetar projektledaren med utbildningsledarna vid respektive fakultet, informationsavdelningen, samt avdelningen för student och utbildningsservice (SUS).

Planerad uppföljning, fortsatt verksamhet och bestående effekt

Vår långsiktiga målsättning är att studiemiljön för alla SLU: s studenter ska bli mer jämlik genom projektet samt att kunskapen ska göras tillgänglig för samtliga SLU: s utbildningar inom ramen för SLU: s ordinarie högskolepedagogiska verksamhet.

Projektledaren sammanfattar årligen utvecklingen av projektet i en rapport och arbetet utvärderas genom en forskningsstudie efter två år. Studien ska i artikel-form publiceras vetenskapligt i nationella och internationella tidskrifter. Under projektets gång kommer lärarnätverket att själva utvärdera utbildningarna ur ett jämställdhetsperspektiv.

En slutrapport skrivs av projektledaren i samarbete med Centrum för genusvetenskap och görs tillgänglig på webben. Kunskapssatsningen för informatörer och studievägledare inkluderar både studentinformatörer och anställda informatörer för att säkerställa att kunskapen blir kvar i organisationen. Genus- och jämställdhetsfrågor kommer efter projektet inkluderas i den ordinarie utbildning studentinformatörerna får.

Projektorganisation

En ledningsgrupp kommer att styra verksamheten. Denna kommer att vara ett utskott till Grundutbildningsrådet (GUR) där prorektor, fakulteternas vicedekaner

och studentkårerna ingår. Även informationschefen och chefen för SUS ingår i ledningsgruppen. En projektledare anställs i projektet och ansvarar för att organisera samtliga aktiviteter, samt för återkopplingen till GUR.

Personal från Centrum för genusvetenskap bidrar som utbildare, handledare samt i utvärderingar av projektet. SLU:s informationsavdelning ansvarar för fortbildningen som riktas mot studievägledare och informanter

Referenslista

Alla ska känna sig välkomna - om genusmedveten undervisning på LiTH, Tekniska högskolan vid Linköpings universitet.

Andersson, A. 2007. *"Vi blev antagligen för många". Könskränkande behandling i akademisk miljö.* Uppsala: Företagsekonomiska institutionen, Uppsala universitet.

Berggrén, A. S. Ivarsson, A. Estrado. 2007. *Undersökning av förekomsten av sexuella trakasserier och trakasserier på grund av kön i Räddningsverket.* Stockholm: Försvarshögskolan

Bondestam F, 2006. *Mellan reaktion och revolution. En analys av genusforskningens betydelse för jämställdhet bland forskande personal i högskolan.* Stockholm: Vetenskapsrådet.

Carstensen, G. 2004. *Sexuella trakasserier finns nog i en annan värld. Konstruktioner av ett (o)giltigt problem i akademien.* Stehag: Förlags AB Gondolin.

Den könsuppdelade arbetsmarknaden, Betänkande av Utredningen om den könssegregerade svenska arbetsmarknaden. SOU 2004:43 Stockholm

Enström, K. 2008. *Han sa att jag var modig- en studie om ungdomar som brutit mot könsmärkta gymnasieval.*

Umeå: Umeå universitet.

Genusspecifika utbildningsval och ekonomisk utveckling Boschini, A. I SOU 2004:43.

HSV 2008:20R *Kvinnor och män i högskolan.* Högskoleverkets rapportserie

HSV 2005:41 R. *Dold könsdiskriminering på akademiska arenor - osynligt, synligt, subtilt.* Huusu, L. Högskoleverkets rapportserie.

Iscensättning av problematiken genus och mångfald i undervisningen vid LiU- några exempel från fördjupningskurser i högskolepedagogik. 2004, A. Bjuremark red. CUL-rapport nr. 9. Unitryck:Linköping

Jämo 2008 *Att arbeta med jämställdhet-hur då?*

Jämställdhet i akademin- en forskningsöversikt. D. Dahlerup, 2010. Delegationen för jämställdhet i högskolan, Stockholm.

Karlson, I. & A. Fogelberg Eriksson, 2004. Genus som innehåll och form i högskoleundervisning. I *Iscensättning av problematiken genus och mångfald i undervisningen vid LiU- några exempel från fördjupningskurser i*

högskolepedagogik. 2004, A. Bjuremark red. CUL-rapport nr. 9. Unitryck: Linköping

Kartläggning och analys av jämställdhetsinsatser vid svenska universitet och högskolor 2000- 2009. M. Heikilä och A. Häyrén Weinestål. Delegationen för jämställdhet i högskolan.

Könssegregeringen inom utbildningssystemet: Förändringar och förklaringar. Jan O Olsson I SOU 2004:43. Stockholm

Powell, S 2008. *På väg mot ett genusintegrerat SLU*. Dnr ua 255-278/08

Silander C, 2010. *Pyramider och pipelines: Om högskolesystemets påverkan på jämställdhet och könsbalans*. Linnéuniversitetet.

Proposition 1992/93:169 *Högre utbildning för ökad kompetens*. Stockholm: Utbildningsdepartementet.

Saco, 2007, *Mer lika än olika- kvinnliga och manliga akademiker om organisationsvärderingar och karriär*. Charlotta Krafft.

SLU:s forsknings och utbildningsstrategi 2009-2012. Sveriges lantbruksuniversitet.

SOU 2010:7 *Aktiva åtgärder för att främja lika rättigheter och möjligheter- ett systematiskt målinriktat*

arbete på tre samhällsområden. Utredare: Ann- Marie Morhed. Statens offentliga utredningar.

"Vad hände sen? Långsiktiga effekter av jämställdhetssatsningar under 1980- och 90talen" Vinnovas rapport 2006:08. Stockholm.

Weiner, G. B-M Berge, 2001. *Kön och kunskap*. Lund. Studentlitteratur.

Yttrande HSV *Makt att forma samhället och sitt eget liv. Jämställdhetspolitiken mot nya mål*. SOU 2005:66. N 2005/6960/JÄM.